

S O C I A
L E D O
R P S P L
E I N E N

	Foaropwurd / voorwoord	7
1	1.1 1ste Kennismaking	9
2	2.1 Sociale cohesie in dorpen	15
	Individualisering	
	Aandacht voor sociale aspecten	
	2.2 Territoriale binding in dorpen	17
	Veelheid aan keuzes	
	Binding door participatie	
	Sociaal kapitaal	
3	3.1 Randvoorwaarden voor ontmoetingen	23
	Inleiding	
	3.2 Sociale voorwaarden	24
	Sociologische analyse als hulpmiddel	
	Verschillende groepen, verschillende wensen	
	Wensen per doelgroep	
	3.3 Ruimtelijke randvoorwaarden	28
	Shared Space	
	Ruimtelijke kwaliteit	
	Beleving van de gebruiker	
	Dubbelgebruik	
	3.4 Procesmatige randvoorwaarden	30
	Multidisciplinaire aanpak	
	Belang van sleutelfiguren	
4	4.1 Resultaten uit Marsum	35
	<i>door De Vereniging voor Dorpsbelang Marsum</i>	
	Het dorp Marsum	
	Hoe ontstaat inspiratie voor een dorpsplein?	
	Het creëren van draagvlak	
	Inventariseren behoefte en wensen	
	dorpsbewoners	
	Richting uitvoering	
	Conclusie	
	4.2 Het Ontwerp	40
	4.3 Interviews	43

Bijlagen

a Checklist	56
b Vragenlijst	60
Literatuur	62
Colofon	63

Opdrachtgever:

Plattelânsprojekten Fryslân

Opdrachtnemer:

www.territoria.nl

Foaropwurd

In goed en sosjaal doarpslibben is ûnmisber foar de leefberheid yn de doarpen. Tige wichtich dêrby is de ynrjochting fan de doarpskearnen mei de oanwêzichheid fan foarsjennings. Yn Marsum ûntstie by doarpsbelang it idee om tagelyk mei de ferbouwing fan it doarpshûs ek wat te dwaan oan foarsjennings yn de omkriten fan it doarpshûs. Der waard oankloppe by Plattelânsprojekten mei it fersyk om stipe. Op inisjatyf fan Plattelânsprojekten is doe it idee ûntstien om by de plannen in stêdeboukundige/sosjolooch yn te skeakeljen en foar it doarpshûs in plein te meitsjen mei in sosjaal karakter.

Yn in goede gearwurking tusken stêdeboukundige Karin Peeters, doarpsbelang, ynwenners, doarpshûs, skoalle en plattelânsprojekten is in ûntwerp makke dat der wêze mei. In foarbyld fan in projekt dat fan ûnderop oppakt is.

Troch de metodyk dy't tapast is, slút it ûntwerp goed oan by de romtlike struktueren fan it doarp. De oanpak fan dit ûntwerp is in foarbyld foar oare inisjativen yn de provinsje. Dêrom is yn dit boekje ek in list yn opnommen dy't as hanlieding brûkt wurde kin, sadat ek oare doarpen har foardiel dwaan kinne mei dizze oanpak.

Hans Konst,

*Deputearre fan de provinsje Fryslân
foarsitter fan it gebietsplatfoarm Midden Fryslân.*

1

1ste Kennismaking

00

1.1

1ste Kennismaking

Als ik voor het eerst het dorp binnenkom is het kwart over elf en een zonnige lentedag in wording. Wandelend door de smalle straatjes verrast het me hoe dicht de kleine huisjes in de dorpskern op elkaar staan en hoe achter smalle steegjes prachtige tuintjes verscholen zitten. Met knipperende ogen tegen de zon loop ik het straatje omhoog richting de kerk. Omzoomd door een indrukwekkende cirkel lindebomen waag ik me door het openstaande hekje het kerkhof op. Ik lees wat namen op de keurig onderhouden, sobere grafzerken, om vervolgens langs de eeuwenoude gevel van de kerk door te lopen naar de zijkant. Hier, op het hoogste punt van de terp staat, mooi in de verf, de oude waterput nog.

Ik verlaat deze schilderachtige stille plek en loop via een smal laantje van lindebomen de terp af. In een achtertuin waar ik op uit kijk, hangt een vrouw de was op. Ze groet me tijdens haar bezigheid. Terwijl ik teruggroet loop ik verder tot aan een kruising. Hier oriënteer ik me even. Aan de weg zie ik een grote diversiteit aan huizen; grote chique staan naast kleine sobere, de ene twee garages, de ander een grote groentetuin.

Als ik de straat oversteek richting een open plek, kom ik langs een verlaten huisje. De huizen staan hier verder van elkaar en er is veel open ruimte. Je kunt zelfs de weilanden zien. Langs de straat staat een bouwkeet en ligt een hoop zand. Het lijkt erop dat er iets gebeuren gaat, maar nergens zie ik mensen of beweging. Ik hoor alleen het geluid van spelende kinderen.

Is dit het dorps huis? Vraag ik mezelf af als ik richting de façade van een versleten en somber gebouw kijk. Net als ik in mijn tas op zoek ga naar de dorpsplattegrond, vult de plek zich in eens met mensen; uitgelaten kinderen rennen de stoep op, moeders komen aanfietsen en een 'klaar-over' staat in ene klaar om de kinderen te laten oversteken (ook al is er geen verkeer). Verbaast over die vreemde in hun dorp komen enkele kinderen nieuwsgierig naar me toe. "Wat doe jij?" Ik klets wat met de meiden en kijk op wanneer een auto stopt om een voorbijganger, blijkbaar een bekende te vragen of hij ook komt kaatsen vanavond. Als na dat praatje de auto weer de hoek om rijdt, zijn ook ineens alle kinderen weg. Zo plotseling als iedereen gekomen is, is iedereen ook weer verdwenen.

2

2.1 Sociale cohesie in dorpen

Individualisering

Aandacht voor sociale aspecten

2.2 Territoriale binding in dorpen

Veelheid aan keuzes

Binding door participatie

Sociaal kapitaal

2.1

Sociale cohesie in dorpen

De tijd is voorbij dat alle dorpsbewoners hun huis uitliepen als de orgelman in de buurt was. Tegenwoordig heeft iedereen zelf alle voorzieningen in huis of met de auto binnen handbereik. Vermaak, informatie of ontmoeting vinden niet noodzakelijkerwijs op straat plaats en door de betere indeling en techniek van moderne huizen, is ook de noodzaak om even te 'luchten' minder nodig. Je kunt zelfs thuis telewerken en je boodschappen online bestellen. Kortom, waarom zou je het huis nog uit?

Het ontstane contrast tussen de prive-sfeer en deel uitmaken van de collectieve ruimte komt voort uit een sociaal en cultureel proces dat al sinds eeuwen in de westerse samenleving werkzaam en merkbaar is, en deze ontwikkeling is zeker nog niet aan zijn einde. Er bestaat de neiging de terugtrekkende beweging uit het openbare domein te beschouwen als een bewijs van toenemende individualisering en een teruglopende sociale cohesie. Mensen zouden zich steeds minder van elkaar aantrekken en zich niet meer voor het lot en het leed van anderen interesseren. Ze zouden alleen nog oog hebben voor hun eigen belang en hun particuliere genoegens.

Individualisering

Door de sociale wetenschappen wordt individualisering niet per se als een ongewenst proces of als een bron van voortdurende zorg beschouwd.¹ De maatschappij is immers zo verbonden geraakt met deze manier van leven, dat niemand meer wil teruggaan naar de tijd van weleer, de tijd van strenge sociale controle bijvoorbeeld. Sociale cohesie kan immers ook verstikkend werken. De gemeenschapszin is kortom veranderd en dat is zowel in stad als in dorpen voelbaar. Beleidsmakers en politici passen er ook hun beleid op aan, bijvoorbeeld ten aanzien van huisvesting en vervoer.

Aandacht voor sociale aspecten

Onderlinge solidariteit en zorgzaamheid blijven echter noodzakelijk om als gemeenschap te functioneren. Dit geldt zeker op het platteland waar men geconfronteerd wordt met een vergrijzing en ontgroening van de bevolking

¹ Individualisering en sociale integratie, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, september 2004

en men een steeds verdergaande trek naar de steden ziet (en daarmee een krimpend inwonersaantal). Daarnaast is er een tendens van schaalvergroting en daarmee verdwijnen voorzieningen uit het dorp. Bij bestuurders van plattelandsgemeenten doemen hiermee visioenen op van dichtgetimmerde winkels, een verlaten school en lege straten. Bang voor minder geld uit het gemeentefonds en de grondexploitatie, doen politici er alles aan om de krimp te bestrijden. Maar nieuwe bewoners of gesubsidieerde voorzieningen blijken echter beperkte invloed te hebben.² Veel meer van belang is de mensen enthousiast te houden voor hun dorp en de aanpak van 'rotte kiezen'. Naast dergelijke specifieke ruimtelijke ingrepen, betekent dit ook aandacht voor sociale aspecten. Mensen selecteren hun woonomgeving immers zowel op ruimtelijke aspecten (de woonkwaliteit) als op de sociale aspecten (gebeurt er genoeg / zijn de mensen aardig).

2.2

Territoriale binding in dorpen

Mensen kunnen bij het zoeken naar een woonomgeving kiezen tussen allerlei type omgevingen: oude en nieuwe stadswijken, nieuwe buitenwijken, tuinvijken, hoogbouwbuurten, suburbane woongebieden en dorpen. De keuze die men maakt zegt in deze moderne tijd misschien nog meer dan vroeger iets over wie je bent en wie je wilt zijn. De status en het imago van een buurt of dorp speelt daarbij een enorme rol.³

Veelheid aan keuzes

De reputatie van een buurt en de identificatie is belangrijke basis voor een dorp als imagined community.⁴ In een buurt of een dorp kan men in deze tijd echter niet spreken van één community of gemeenschap. Sociale relaties zijn losser geworden en meervoudig. Mensen hebben meer keuzemogelijkheden en zijn selectiever geworden. Vooral het onderscheid tussen leefstijlen blijkt tegenwoordig van groot belang. Gezinnen met kinderen hebben een andere band met hun omgeving dan jonge alleenstaanden. En ook nieuwkomers hebben een andere band met hun omgeving. Om tot gemeenschapsvorming (met onderlinge solidariteit en zorgzaamheid) te komen is het van belang dat groepen niet te ver van elkaar af staan en dat mensen in staat en bereid zijn om te participeren in activiteiten en projecten. En dat is in dorpen zeker het geval. Mensen hebben behoefte aan een gevoel van collectiviteit. Wij zijn gebonden, ondanks de modernisering.

Binding door participatie

Hoeveel men zich met zijn of haar sociale omgeving bindt is af te leiden aan het aantal lidmaatschappen van clubs of verenigingen, de tijd die men besteedt aan sociale activiteiten, de tijd besteed aan wederkerige acties, de verwachtingen en gepercipieerde normen over de intenties van anderen, en de omvang van vriendennetwerken. Dorpen of buurten waarin dit sterk aanwezig is, vertonen de volgende kenmerken:

2 Friesland loopt leeg, so what. N. Smedeman, Leeuwarder Courant 24 oktober 2009

3 Lupi, Tineke, Buurtbinding. Van veenkolonie tot VINEX-wijk. Amsterdam 2005

4 De term imagined community is afkomstig van Benedict Anderson (1936). Een imagined community is niet gebaseerd op dagelijkse face-to-face interactie tussen de leden, maar op een "gedachte gemeenschap". Leden kennen elkaar niet maar identificeren vergelijkbare belangen.

- Via de hechte persoonlijke netwerken die individuen, gezinnen en lotgenoten met elkaar verbinden is men meer geneigd om anderen te steunen en hulp te bieden aan wie in nood verkeert.
- Er is een bereidheid en capaciteit om gebruik te maken van hulpmiddelen die aanwezig zijn in de gemeenschap, en met name ook van die hulpmiddelen die de overheid ter beschikking stelt (bv. georganiseerde gezondheidszorg).
- Men toont meer vertrouwen en minder vrees om in interactie te treden met anderen in de gemeenschap, wat onder meer tot uiting komt in een positieve attitude om persoonlijk contact te leggen met anderen om gemeenschapsfaciliteiten te gebruiken en in een groter gevoel van betrokkenheid bij de gemeenschap.⁵

Sociaal kapitaal

Uit recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau blijkt dat het sociaal kapitaal⁶ op het Nederlandse platteland zeer vstaaal is. De leefbaarheid wordt er door sociale samenhang en verminderde sociale controle als goed ervaren. Er is sprake van een publieke familiariteit, met voldoende aandacht en steun voor elkaar, en tevens blijken de lokale culturele en sociale tradities nog springlevend. Hierdoor wordt er op het platteland minder eenzaamheid, minder onveiligheid, meer woontevredenheid (90%) ervaren. En door de hoge automobilititeit worden maar weinig voorzieningen gemist. Niet voor niets overweegt 30% van de stedelingen naar het platteland te verhuizen!⁷

5 Putnam, R. Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993.

6 Sociaal kapitaal kan algemeen omschreven worden als 'de hulpmiddelen die in een gemeenschap aanwezig zijn om de gezins- en sociale organisatie vorm te geven'. Deze hulpmiddelen vinden hun voedingsbodem in acties die bedoeld zijn om individuen te helpen, maar die zich ontwikkelen in relatie met anderen. (SCP)

7 Sociaal en Cultureel Planbureau, Overgebleven dorpsleven Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland, 2009.

3

3.1 Randvoorwaarden voor ontmoetingen

3.2 Sociale randvoorwaarden

Territoriale binding in dorpen

Sociologische analyse als hulpmiddel

Verschillende groepen, verschillende wensen

Wensen per doelgroep

3.3 Ruimtelijke randvoorwaarden

Shared Space

Ruimtelijke kwaliteit

Beleving van de gebruiker

Dubbelgebruik

3.4 Procesmatige randvoorwaarden

Multidisciplinaire aanpak

Belang van sleutelfiguren

3.1

Randvoorwaarden voor ontmoetingen

Ontmoetingen zijn niet vanzelfsprekend. Waar sommige van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat in touw zijn, zitten anderen de hele dag thuis. Verschillen in levensstijl en interesses maken het niet makkelijker om contact te maken. Toch is het nodig dat dorpsbewoners elkaar leren en blijven kennen, ook om problemen en onlustgevoelens voor te zijn en een vorm van gemeenschappelijkheid te houden. Daarom is het van belang dat er fysiek ruimte is voor ontmoetingen.

Naast het café en dorpshuis is met name de openbare ruimte uitermate geschikt om ontmoetingen te faciliteren en te stimuleren. Om tot een juiste inrichting van de openbare ruimte te komen dient men rekening te houden met de locale (ruimtelijke en sociale) identiteiten / gebruiken en de aanwezige en toekomstige doelgroepen. Daarnaast is ook de wijze waarop men tot een inrichting komt van groot belang.

Dit hoofdstuk is tot stand gekomen naar aanleiding van de resultaten en ervaringen uit de Pilot in Marsum en is opgedeeld in drie thema's:

3.2 de sociale randvoorwaarden

3.3 de ruimtelijke randvoorwaarden

3.4 de procesmatige randvoorwaarden

3.2

Sociale randvoorwaarden

De sociale mechanismen die in de openbare ruimte aanwezig zijn, zorgen ervoor dat de openbare ruimte meer is dan enkel een voor iedereen toegankelijke ruimte. De openbare ruimte in een dorpse omgeving bepaalt en kleurt het dagelijkse leven van mensen en is de plek waarin men elkaar ontmoet. Het zijn plekken die mensen insluiten en uitsluiten, die gedrag verhullen en vertonen, verheffen en verlagen. Daarmee vormen deze dagelijkse plekken een belangrijke basis voor het collectieve geheugen en worden ze een emotionele en culturele plekken/symbolen.

Sociologische analyse als hulpmiddel

Om in de openbare ruimte van een dorp het ontmoeten te stimuleren, is het van belang te weten wie er in het dorp woonachtig zijn, en hoe zij hun omgeving ervaren en gebruiken. Sociologische studies kunnen hier door middel van participerende observaties, kwalitatief en kwantitatief onderzoek inzicht in geven. De pilot in Marsum laat zien dat dergelijk onderzoek waardevolle input voor beleids-makers en ontwerpers biedt om te achterhalen waar mensen genoeg aan beleven, wat ze omzeilen etc. Met deze input kan het ontwerp van de openbare ruimte worden aangepast (zie hoofdstuk 4 voor de toepassing in het pilotproject te Marsum).

Verschillende groepen, verschillende wensen

De pilot Marsum bevestigt dat ontmoetingen en/of verenigingsleven belangrijk zijn om zich in het dorp thuis te voelen. Ook de gezamenlijke trots op specifieke (historische) plekken is opvallend en bevestigt het belang van een sterke dorpsidentiteit. Hoewel de onderzoeksmethode niet zozeer wetenschappelijke representatief is ⁸, geeft deze wel een goed beeld geeft hoe de verschillende bewonersgroepen hun dorpse omgeving ervaren en beoordelen:

8 De interviews zijn afgenomen bij 10 dorpsbewoners. Deze zijn via dorpsbelang geselecteerd na een demografische analyse van de aanwezige leeftijdscategorieën in het dorp. Van elke doelgroep (0-15 jaar, 16-25 jaar, 26-40 jaar, 41-55 jaar en 55+jaar) zijn telkens twee mensen geïnterviewd aan de hand van een vragenlijst (zie bijlage 5b)

Wensen per doelgroep:

0 – 15 jaar

Voor de doelgroep tot 15 jaar blijkt een dorp aantrekkelijk door de overzichtelijke schaal. Hierdoor voelt deze doelgroep zich snel in een dorp veilig en kunnen zij al op vroege leeftijd hun weg vinden. Zij oriënteren zich hierbij op speelplekken (met name sport) en op de locaties waar hun leeftijdsgenootjes verzamelen. De onderverdeling tussen kinderen is hierbij strikt: grote kinderen spelen liever niet met kleine kinderen. Een leeftijdsverschil van drie jaar is voor hen heel groot. Het is daarom van belang voor verschillende leeftijdscategorieën verschillende speelplekken te creëren. De interviews laten zien dat dit niet noodzakelijkerwijs kant-en-klaar aangelegde voorzieningen hoeven te zijn, maar veel eerder als plekken waar zij zelf hun eigen invulling kwijt kunnen. Een zelfgebouwde hut, slingertouw in een boom of twee jassen in het gras als goal zijn daar voorbeelden van. Voor de inrichting van de openbare ruimte is het van belang kindvriendelijk groen – dus zonder stekels – te gebruiken en speellocaties ook in de avond toegankelijk te maken (voldoende verlichting).

16 – 25 jaar

Deze doelgroep is redelijk tot goed mobiel en is daardoor sterk op stedelijke voorzieningen (voor studie en vrije tijd) in de omgeving georiënteerd. Tegelijkertijd hechten ze grote waarde aan de vriendschappen in hun nabije dorpsomgeving. Zij zoeken gezamenlijk activiteiten op en zijn daardoor sterk op dorpse voorzieningen zoals het café, de kantine of dorpshuis gericht. Voor de inrichting van de openbare ruimte zoeken zij ruimte met een open karakter waar plek is voor (zelfgeorganiseerde) activiteiten. Muziek-tent, dorpsfeest of de kermis zijn daar voorbeelden van. Ook hier wordt duidelijk dat voldoende sfeer tijdens de avond (verlichting) belangrijk is.

25 – 40 jaar

Mensen uit deze doelgroep hebben zelfstandig de dorpse woonomgeving gekozen en zijn zich daardoor sterk bewust van de kwaliteiten van hun omgeving. Met name de kwaliteit van het landschap en de cultuurhistorie worden hoog gewaardeerd. Voor hun dagelijkse activiteiten (werk, vrienden en boodschappen) is deze groep op de stedelijke voorzieningen in de omgeving gericht. Een eventueel gebrek aan dorpse voorzieningen is voor hen niet belangrijk. In dorpse activiteiten zijn zij wel geïnteresseerd, maar hebben hier niet altijd voldoende tijd voor. Voor de inrichting van de openbare ruimte zoeken zij ruimte met een sterke identiteit die aansluit op de karakteristieken die hun aantrekt in het dorp. Daarnaast zoeken zij speelruimte voor hun kleine kinderen. Te denken valt aan een beschutte groene plek met bijzondere en herkenbare elementen.

41 – 55 jaar

Deze doelgroep heeft veelal wat grotere kinderen die sterk gebonden zijn aan de maatschappelijke voorzieningen van het dorp (basisschool/sportvoorzieningen). Hierdoor is deze groep erg op dorpsactiviteiten (voor en met hun kinderen) gericht en zijn zij daar zelf ook actief (kantine, coach etc) mee. Hoewel zij voor hun werk wel op de stedelijke voorzieningen gericht zijn, besteden zij relatief veel van hun vrije tijd in of rondom het dorp. De landschappelijke kwaliteit wordt door vele ommetjes in de omgeving gewaardeerd en ook is er een sterke bewustzijn van (en trotsheid op) de dorpshistorie en gemeenschapzin. Voor de inrichting van de openbare ruimte zoeken zij ruimte voor interactie in de vorm van zitmeubels of sportvoorzieningen.

55+

De huidige 55+ers zijn nog erg mobiel hebben vaak een erg druk sociaal leven, actief met kleinkinderen en vrijwilligerswerk. Boven de 70 nemen deze activiteiten snel af en zijn ze meer op hun directe leefomgeving gericht: dus op het buurtparkje etc. Door deze verminderde mobiliteit en het gebrek aan voorzieningen (zorg, boodschappen etc) kan deze groep een dorpse omgeving als negatief ervaren.

In de pilot Marsum komt deze doelgroep naar voren als een groep die niet sterk verbonden is met de dorpse activiteiten. Dit komt omdat in tegenstelling tot de andere doelgroepen, zij met name overdag hun activiteiten ondernemen, terwijl de andere doelgroepen aan het werk of op school zijn. Activiteiten worden in de nabije omgeving gedaan, gelieerd aan dagelijkse routines. Voor de inrichting van de openbare ruimte hechten zij grote waarde aan dorpsommetjes en beschutte rustplekken vanaf waar wat te zien/beleven is.

Het beeld dat uit de pilot komt m.b.t. deze groep dient genuanceerd te worden. De groep 55 plussers is namelijk veel gevarieerder om deze in één categorie te duiden. Zeker in deze tijd van vergrijzing in de samenleving en de relatieve toename van het aantal ouderen nader onderzoek binnen deze subdoelgroepen aanbevolen.

3.3

Ruimtelijke randvoorwaarden

De resultaten uit de sociologische studie van de pilot laten zien dat elke doelgroep andere wensen met betrekking tot de openbare ruimte van een dorp heeft. Om ontmoetingen tussen deze doelgroepen tot stand te brengen, is het van belang om in de publieke ruimte voor iedere doelgroep een plek te creëren. Dat vereist een vlekkenplan en zeker mate van meerduidigheid in het ontwerp die makkelijk gebruikt kan worden (laagdrempelig). De fysieke vorm van de ruimte en hoe je er komt (routing) speelt hierbij een grote rol.

Shared Space

Hoewel de ruimtelijke vormgeving interactie tussen mensen niet kan voorschrijven, kan een ruimte wel daartoe uitnodigen en gelegenheid geven.⁹ In een dorp zijn echter grote gebieden gereserveerd voor verkeers- of woonfuncties. Om ontmoetingsruimte te creëren is het daarom zaak om op strategische plekken verkeersruimten in het bestaande dorpsweefsel aan te passen. Het zogenaamde 'shared space' concept dat verkeerskundige Hans Monderman ontwikkelde, biedt hierbij veel aanknopingspunten. Hierbij is verkeer een vorm van ontmoeten die niet zo zeer gestuurd wordt door borden, stoepen en tekens, maar met normale omgangsvormen zoals oogcontact.¹⁰ Hierdoor kan een veilige ontmoetingsplek ontstaan die aansluit op de historische inrichting van een dorp: alle gebruikers over dezelfde weg.

Ruimtelijke kwaliteit

Het instrumentarium waarmee de ruimtelijke randvoorwaarden geschept kunnen worden voor ontmoetingen, zit naast verkeerskundige aanpassingen, ook in stedenbouwkundige en architectonische ingrepen. Recente studies laten daarbij zien dat bij een dorps ontwerpogave integraal naar zowel dorp als landschap gekeken dient te worden. Hiermee worden de karakteristieken van het dorp en de relatie met het omliggende landschap versterkt.¹¹ Een dergelijke ruimtelijke analyse biedt voldoende aanleiding om ruimtelijke identiteitsdragers (Dorps-DNA)¹² te accentueren en doorzichten naar het landschap te versterken. Door toe

passing van streekeigen groen en sobere / duurzame materialisatie kan de openbare ruimte de dorpsstructuur verder versterken.

Beleving van de gebruiker

Bij het inrichten van een ontmoetingsplek is de beleving vanaf het maai-veld een belangrijk aandachtspunt. Door vanuit het standpunt en blikrichting van de toeschouwer en gebruiker te ontwerpen (en niet alleen vanuit de plattegrond) kunnen visuele relaties gelegd worden tussen verschillende functies rondom de ontmoetingsplek.

De routing (waar komt men vandaan, waar gaat men heen) biedt aanleiding om bepaalde eenheid of juist variatie te ontwerpen.

Een bepaalde beslotenheid van een ruimte is van belang om een pleingevoel en een prettige ontmoetingsplek te creëren. Veel dorpen worden echter gekenmerkt door een relatieve lage bebouwingsdichtheid, waardoor ruimtes niet duidelijk omsloten worden. Door in het ontwerp wanden of elementen toe te passen kan deze beslotenheid versterkt worden. Ramen in dergelijke wanden fungeren als 'ogen op de plek' dragen bij aan het gevoel van veiligheid en dus aan het gebruik. Door ruimte te laten voor 'persoonlijke' inbreng van de bewoners, kunnen zij op strategische plekken zelf decoratieve elementen zoals een kunstwerk invoegen. Dit bevordert de herkenbaarheid en identiteit van de plek.

Dubbelgebruik

Bij de inrichting van de openbare ruimte dient voorkomen te worden dat de ruimte alleen voor één specifiek gebruik of voor één bepaald doeleinde ontworpen wordt. Om diverse vormen van gebruik en leefstijlen te laten samenkomen (en ontmoeting te faciliteren) is het wenselijk de ruimte meervoudig te gebruiken, waarbij dubbelfuncties (bijvoorbeeld niveaueverschil als zitrand) extra ontmoetingsmogelijkheden en gebruik op kan leveren. Hiermee wordt het aantal elementen in de openbare ruimte teruggedrongen, wat aansluit op de (veelal) historische dorpsstructuur. Toegankelijkheid en veiligheid zijn belangrijke condities voor het functioneren van een openbare ontmoetingsplek.

9 Vrij naar Herman Herzberger, lessen in architectuur 2, 1991

10 Shared Space, ruimte voor iedereen, een nieuwe visie op de openbare ruimte, juni 2005

11 Dorp+, handreiking dorps eigen uitbreiden, projectbureau Belvedere, 2008

12 Nieuwe Kijk op Dorpsplannen, Stimuleringsfonds voor de Architectuur / Stichting de Nieuwe Kijk, mei 2008

3.4

Procesmatige randvoorwaarden

Bewoners voelen zich emotioneel betrokken bij hun dorp. De praktijk laat echter zien dat zij dit pas omzetten in concrete actie wanneer ze er zelf baat bij hebben. Ze doen mee, voor zolang als het nodig is. Dorpsbewoners verenigen zich vooral als het gaat om gezamenlijke vijand, dreiging of doel, al is het maar tijdelijk. Samen werken aan het doel van een sociale ontmoetingsplek kan kortom de buurtbinding bevorderen, al vóór de ontmoetingsplek is ingericht.

Multidisciplinaire aanpak

Bij ruimtelijke ingrepen in de openbare ruimte zijn veel partijen gemoeid: beheer, ontwerp, maatschappelijke organisaties, bewoners etc. Dit vergt een multidisciplinaire aanpak, waarbij niet één discipline centraal staat, maar een gezamenlijk doel en streven. Omdat in het begin nog niet helemaal duidelijk is wat de precieze opgave is, is het van belang dat alle partijen gezamenlijk de uitgangspunten opstellen. Hiertoe kunnen specifieke bewonersgroepen en experts worden uitgenodigd in een werkgroep.¹³ Bij de pilot Marsum is in een dergelijke werkgroep vooral gepraat over toekomstige kwaliteit. Wat wil men over tien jaar hebben bereikt, wat willen ze dan in de openbare ruimte doen? Hierbij is het van belang te opereren tussen het belang van bewoners van nu, maar ook voor de bewoners van de toekomst. Demografische prognoses van en interviews uit het dorp kunnen hier veel informatie over geven. (zie fig. 1) Vanuit deze kaders kunnen de verschillende ideeën gebundeld en 'gewogen' worden. Op deze manier is er meer sturing en het voorkomt een wirwar van tegenstrijdige belangen en verkeerde verwachtingen.

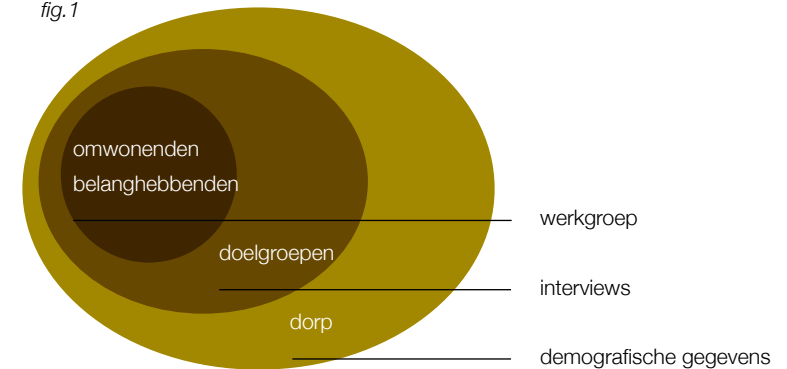
Belang van sleutelfiguren

Elk dorp kent mensen die geen verandering willen, en mensen die dat wel graag zien gebeuren. Bij het creëren van draagvlak voor een nieuw plan is het belangrijk dat in het planproces die laatste groep (de voorlopers) gemobiliseerd wordt. Dorpsbelang kan hierin een belangrijke rol vervullen. Zij kennen het dorp goed en staan dicht bij de problematiek. Als de voorlopers achter het plan durven staan,

dan durft de rest te volgen. De weg naar een sociaal dorpsplein vraagt daarom om overheden, instellingen en investeerders die niet van achter het bureau opereren, maar in de frontline. Het vergt een moderne aanpak waarin het stimuleren, belonen, uitlokken en zelfs eisen van initiatieven van anderen, de mogelijkheid geeft om plannen te creëren. Daarbij staan niet de regels en rollen centraal, maar het gezamenlijk doel en waar ieders durf en vertrouwen wordt ingezet voor de goede zaak: de vitaliteit van het dorp.

13 H. Karssenbergh, Vernieuwen tussen chaos en orde, Kei kennis-centrum, 2008

fig. 1

4

4.1 Resultaten uit Marsum

Het dorp Marsum

Hoe ontstaat inspiratie voor een dorpsplein?

Het creëren van draagvlak

Inventariseren behoefte en wensen dorpsbewoners.

Richting uitvoering

Conclusie

4.2 Het Ontwerp

4.3 Interviews

4.1

Resultaten uit Marsum

Het dorp Marsum

Marsum is een pittoresk terpdorp gelegen aan de oude Middellzee. Het dorp heeft een prachtige historische kern, met als extra markeringspunten het Poptaslot, het gasthuis en de kerk. Ook de oudste kroeg van Friesland is hier te vinden. Dat dit alles als waardevol wordt beschouwd blijkt doordat de kern met annexen tot beschermd dorpsgezicht is verklaard. Marsum kan niet groeien, een beperking door de geluidszonering van de aangrenzende militaire vliegbasis. Het dorp werd vóór deze zonering vastgesteld, door de door defensie gewenste uitbreiding van de basis, met sloop bedreigd. Ook toen hebben een aantal voortrekkers zich sterk gemaakt voor hun dorp, gesteund door de dorpsgemeenschap. Het resultaat mag gezien worden. Mede door deze beperkingen kent Marsum een sterke sociale cohesie, die zich ook uit in een bloeiend verenigingsleven. Een tweede bedreiging voor de leefbaarheid van ons dorp is de vergrijzing, die net als elders hier ook toeneemt. Door de bouwstop neemt het aantal inwoners ook nog drastisch af. Saai zo'n dorp zou je kunnen denken, maar niets is minder waar. Bijna iedere inwoner is bij een of meerdere verenigingen betrokken. De saamhorigheid is een van de redenen dat een nieuw project breed gedragen wordt.

Hoe ontstaat inspiratie voor een dorpsplein?

In Marsum is, in het kader van een pilot van Plattelandsprojecten, in 2009 hard gewerkt aan de totstandkoming van een 'sociaal' dorpsplein. De aanleiding was de noodzakelijke aanleg van een wadi (wateropvang bekken) om hemelwater overlast in de dorpskern op te lossen. Toen de plannen voor een nieuw MF centrum (uitbouw van het dorps huis bij de wadi) waarin ook de huisartsenpraktijk zal worden gevestigd, bekend werden, ontstond het idee om de sociale samenhang tussen alle plannen voor dit gebied nog meer te versterken door het creëren van een dorpsplein; een plein dat een multifunctionele waarde heeft, toegankelijk is voor alle inwoners en aansluit bij alle leeftijdscategorieën.

Het creëren van draagvlak

Dorpsbelang Marsum is deze uitdaging aangegaan en in klein verband gaan brainstormen. In deze eerste werkgroep waren vertegenwoordigd, de gemeente Menaldumadeel, de eigenaar van de grond rond het MF centrum en de vereniging voor dorpsbelang. Besloten werd om ook de (kritische) buurtbewoners bij het project te betrekken. Deze bewoners informeerden vervolgens de andere omwonenden zodat ook zij op de hoogte zijn gehouden van de vorderingen en de plannen. Via dorpsbelang is elke vereniging benaderd over hun mogelijke deelname aan dit project. De muziekvereniging en het zangkoor, die oefenen in het dorps huis, zijn enthousiast over de mogelijkheid om straks buiten te repeteren of concerten te geven. Zij zien dit als een kans voor hun vereniging om de publieke belangstelling te vergroten. Dit wordt onderschreven door de volleybalvereniging, de toneelvereniging die een straat optreden- en de kaatsvereniging die het straatkaatsen opnieuw kan organiseren.

Dit enthousiasme werd door Plattelandsprojecten Friesland opgepakt. Het dorpsplein idee werd goed ontvangen mede omdat het vanuit de basis is ontstaan. Door de subsidiering van PP kon een stadssocioloog c.q. stedenbouwkundig ontwerper de plannen samen met ons verder uit werken. De werkgroep werd hiertoe uitgebreid met leden van het MF centrum, afgevaardigden van de naastgelegen school, ouder van schoolgaande kinderen, Plattelandsprojecten en de stedenbouwkundig ontwerper.

Inventariseren behoefte en wensen dorpsbewoners.

De socioloog/ stedenbouwkundige heeft een inventarisatie gedaan naar de behoefte en wensen van de dorpsbewoners. Door bemiddeling van dorpsbelang kon het onderzoek worden uitgezet bij verschillende doelgroepen en zijn deze data in kaart gebracht. De bemiddeling van dorpsbelang heeft zeker bijgedragen aan het gemakkelijker contact leggen voor de inventarisatie en het onderzoek bevorderd. De bevindingen zijn in de werkgroep besproken en vertaald naar een voorlopig inrichtingsplan. De vorderingen zijn maandelijks teruggekoppeld naar het dorp via de dorpskrant/ de website en een voor dit doel belegde ledenvergadering. De voortkomende reacties zijn zo goed mogelijk verwerkt. Om ook de kinderen uit

het dorp te betrekken bij het plein is besloten voor hen een prijsvraag uit te schrijven om een speciaal object voor het plein te ontwerpen.

Richting uitvoering

Toen het inrichtingsplan in concept klaar was, zijn alle geïnteresseerde inwoners, B&W van Menaldumadeel, en de raadsleden uitgenodigd voor de presentatie. De opkomst was fantastisch. Het plan is gepresenteerd door dorpsbelang, Plattelandsprojecten en de stedenbouwkundige. Alle aanwezigen toonden zich erg enthousiast. De reacties nemen we mee bij de bepaling van het definitieve plan.

Conclusie

Er kan maar één conclusie zijn en dat is dat we als vereniging voor dorpsbelang in samenwerking met alle inwoners en adviseurs een prachtig plein gaan realiseren. Een plein dat ruimschoots aan de doelstelling van een ontmoetingsplek voor jong en oud tegemoet zal komen. Een dorp met een visie, met een grote cultuurhistorische waarde, gedragen door zijn inwoners, een klein dorp dat gaat voor kwaliteit en leefbaarheid.

Vereniging Dorpsbelangen Marsum

4.2 Het Ontwerp

In de werkgroep is de lokale kennis van bewoners samengebracht met kennis van gemeentelijke, provinciale, ruimtelijke en sociale experts. Het ontwerp dat hieruit is voortgekomen is een sober maar multifunctioneel plein gebaseerd op de shared space gedachte. De materialen en beplanting zijn passend in de omgeving.

Gekozen is voor een gebakken klinker bestrating. Rond het Multifunctioneel centrum (MFC) is gekozen voor een rand, in een afwijkende materiaal soort, die iets hoger ligt dan het plein om zo het hoogte verschil op te vangen. De rand kan ook als zitrand gebruikt worden en is zo vorm gegeven dat het de bijzondere functie van het MFC benadrukt en een visuele relatie legt met het (voorheen verscholen) schoolplein. Aan de kant van de ouderensoos is de rand zo breed dat er buiten voldoende ruimte is voor een terras en eventuele optredens. Tussen het plein (hard) en de wadi (zacht) is ruimte gecreëerd voor een stuk hafverharding. Hierin staan bomen die, samen met enkele strategisch geplaatste bomen, de lijn van de historische terp naar het buitengebied versterken. In de zone met hafverharding is ruimte voor een lange(!) bank en een jeu de boules baan. De bank zonder rugleuning is dus tweezijdig te gebruiken afhankelijk van waar de actie plaats heeft. In de wadi en op het plein zijn op verschillende wijze plekken gereserveerd voor activiteiten. Zoals een basketbalnet een klimboom een schommel en zwerfkeien. Om het gebruik van deze elementen te stimuleren zijn ze volgens een vlekkenplan per doelgroep verspreid en is er ook goed gekeken naar verlichting tijdens de avonduren. Hierbij wordt bekeken of de ledverlichting gekoppeld kan worden aan het beheer van het dorps-huis zodat bij sociale evenementen deze sterker of zwakker kan branden.

40

4.3

Interviews

“Het kleinschalige maakt het dorp voor hen een prettige woonomgeving. De nabijheid van de stad is ook belangrijk, zeker omdat het dorp niet zoveel voorzieningen kent...”

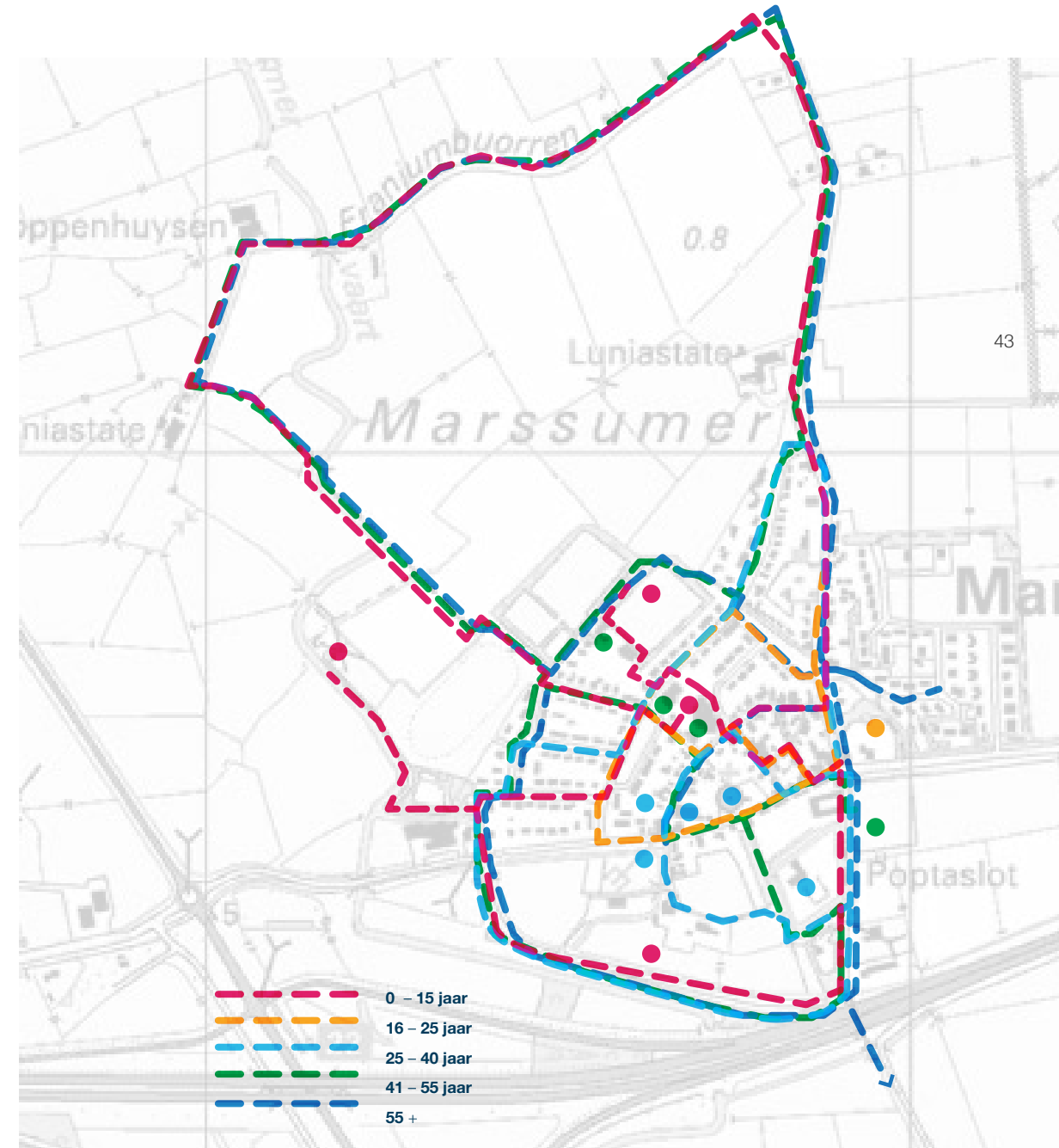
“Vanaf het kaatsveld en vooral in de winter is het mooiste gezicht. Je kan er wel kippenvel van krijgen! Dat zie je nergens. Aan de randen van het dorp zit je echt op het platteland. Dan kijk je uit over de weilanden.”

“Ze lopen graag langs de Binnenbuorren rond de kerk om daar de historische sfeer op de snuiven. Daar ontmoeten en spreken we veel mensen.”

“Het café is voor ons dé ontmoetingsplek en de meest belangrijke plek in het dorp. Daar komen we bekenden tegen, en daar gebeurt van alles.”

“De kracht van het dorp? Dat je ver kunt kijken.”

“We zijn het liefst op het voetbalveld of op het schoolplein te vinden. Daar spreken we af met vriendjes, daar spelen we en daar mag je gewoon jezelf zijn. Het schoolplein is echt voor kleine kinderen.”

Interview 1

Lucas (1925) en **Jan (1930)** zijn twee heren die Marsum maar al te goed kennen. Beide zijn geboren en getogen Marsumers en zijn nu met pensioen. Ze hebben in die tijd veel zien veranderen in het dorp. Zeker toen Lucas na 25 jaar woonachtig te zijn geweest in de Noordoostpolder terugkeerde, herkende hij het dorp uit zijn jeugd amper. Veel huizen zijn afgebroken en van de bedrijvigheid van weleer is weinig meer terug te vinden. Daarmee is wat hen betreft ook een stuk gezelligheid uit het dorp verdwenen. Die tijd met 3 cafés, een herberg, 3 bakkers, en later het supermarktje herinneren ze nog goed. Niet voor niets kende vroeger iedereen Moeke Verf de mannen gniffelen. Ja de Marsumer Merke was in die tijd legendarisch. Ze kwamen van heine en verre met de tram naar het dorp destijds... Trots zijn ze op Poptaslot. Daar komt nog altijd veel bezoek op af. Vaak bezoeken de mensen dan ook de kerk die – hoewel het dorp nooit heel kerkelijk was - van binnen echt heel mooi is.

Maar ja, dat was vroeger. Nu zijn er enkel de bakker en de slager nog, en in de oude watermolen zit een trouwzaaltje. Het dorpse leven is veranderd. Overdag zie je niemand en er is veel import. Maar goed, ze willen niet zeuren, je moet er immers zelf wat van maken. En dus zitten ze bij de Vogelwacht, de toneelvereniging...alhoewel.... die stukken zijn niet meer hun

stijl, en het dansen is ook veranderd hè, nu dans je los. Het ergste stoort hen de overlast van het vliegveld. Als er tijdens het interview een paar overvliegen en ik even naar boven kijk, zeggen zij “oh, meisje dit is nog niets”. Nee, Jan zou wel willen verhuizen. Naar een plek met een kleinere tuin en wat minder lawaai. Deinum, Menaldum of Stiens, dat zou wel wat wezen, daar heb je een pracht van een supermarkt. Maar ja, het huis is niet te verkopen, zolang er geen uitsluitel is van de JSF. De heren wandelen elke dag hun rondje. Samen, anderhalf uur, iedere dag weer. Ze lopen dan over het vorig jaar aangelegde schelpenpad richting Engelum. Een aanwinst voor het dorp. Of ze lopen een rondje langs de Bokmasingel, ook mooi groen. Dat is wat hen betreft ook de kracht van het dorp; dat je ver kunt kijken. Ook fietsen ze graag richting Bitgum of Rinsumerzijl. Wat jammer is dat er langs hun wandelroute nergens een bankje staat. Alleen bij het bushokje en dat zit toch ook niet echt lekker. Als er op het pleintje voor het dorps huis een bankje zou staan, zo eentje om een boom heen, ja daar zouden ze wel even gaan zitten. Bomen vinden ze er ook mooi. En terwijl ze nog wat discussiëren of er ook speelplekken moeten komen – er zijn er toch al genoeg? – is het alweer etenstijd en lopen de heren huiswaarts.

Interview 2

Corina (1971) en **Henk (1963)** wonen samen met hun twee kinderen (9 en 11) al bijna 19 jaar in Marsum. Henk gaat dagelijks naar Leeuwarden voor zijn werk, Corina is huisvrouw en de kinderen zitten op de basisschool in het dorp. Ze hebben het erg naar hun zin in Marsum. Vooral het sociale gezicht van het dorp maakt dat ze niet snel zullen verhuizen. Wel vinden ze het jammer dat er nogal wat voorzieningen verdwenen zijn. Maar ach, Leeuwarden is zo dichtbij. En als je wat vergeten bent, dan loop je toch gewoon even naar de burens? Maar voor de ouderen zal het wel een gemis zijn. Het dagelijkse loopje, en de plek om even te kletsen is er voor hen niet meer. Dat daar wel behoefte naar is zie je als de SRV wagen of de rijdende groenteboer langskomt bij de oude haven. Dan staat daar al een half uur van te voren een clubje ouderen te wachten. Veel ouderen gaan trouwens naar rusthuizen in Leeuwarden of Menaldum, die blijven niet. Wat tot gevolg heeft dat in veel van de huisjes in de 'bejaardenstreek' intussen jonge mensen wonen.

Marsum heeft een hechte dorpsgemeenschap. Dat je daar in moet investeren is voor het gezin logisch. Je komt er niet zomaar tussen. En dus zitten ze op biljarten, het kaatsen, de voetbal en zijn ze betrokken bij velerlei dorpsactiviteiten (kantine, kleuteropvang, buurtvereniging etc.). Ze kennen bijna iedereen. Maar als mensen er zelf voor kiezen om dat niet te doen. Prima, dat moeten ze zelf weten. Dan zie je daar geen vlaggetjes voor de deur met het dorpsfeest.

Poptaslot en de molen zijn de belangrijkste herkenningspunten van Marsum. Vanaf het kaatsveld en vooral in de winter is het mooiste gezicht. Je kan er wel kippenvel van krijgen! Dat zie je nergens. Aan de randen van Marsum zit je echt op het platteland. Dan kijk je uit over de weilanden. Ook prachtig. En voor dorpsgenoten die dat zicht niet hebben, is het toch heel dichtbij en kun je er met prachtige wandelroutes komen. Buitenom langs de ijsbaan en via Bitgumerdyk, Poptaslot, de terp en de kerk weer terug. Of langs de Bokmasingel. Dan kom je langs de oude haven, waar Henk zijn opa vroeger nog met t Skûtsje aanmeerde om brandstoffen in het dorp te brengen.

Als het vliegveld in de toekomst verdwijnt, dan zit het dorp in de kortste keren aan Leeuwarden vast. Dat zien ze nog wel gebeuren. En als die JSF er wel komt, tja ze zeggen dat het dan een spookdorp wordt, dan de school moet sluiten enzo. Nou ja, we moeten het allemaal eerst maar eens zien. Tot die tijd maken we ons er niet druk om. De meeste mensen kom je tegen bij het kaatsveld / café of bij de voetbalkantine. Daar waar vanuit voetbal, kaatsen de jeugdvereniging etc. wat wordt georganiseerd. Dat wordt allemaal goed op elkaar afgestemd, zodat er in elk seizoen wel wat te doen is. Dat is gewoon perfect! Voor de wat oudere jeugd is het wat lastiger. Op het schoolplein kan de jeugd niet voetballen, want daar zijn stekelbosjes en gaan de ballen steeds kapot. Op de voetbalvelden zijn ze er ook niet altijd even blij mee (vanwege afval of inzaaien), en op Popta-plantsoen kan het ook niet omdat daar de honden worden uitgelaten. De jeugd moet kortom gewoon hun eigen plekje hebben. Bijvoorbeeld voor het dorps huis. Nu het is er te nat en te saai ook. Die plek straalt helemaal niets uit. Een kooi zou mooi zijn daar en verlicht zodat ze ook s' avonds een balletje kunnen trappen. Daarnaast een schommel of glijbaan voor jonge kinderen. En een zitplek voor moeders, niet waar je naast elkaar zit, maar waar je elkaar kunt aankijken.

Interview 3

Annet (1975) en **Jeroen (1972)** wonen zo'n negen en een half jaar in Marsum en hebben drie kinderen. Ze werken beide in Leeuwarden. Ze hebben voor deze woonplek gekozen omdat het halverwege ligt tussen hun beider opgroeiplekken (omgeving Franeker en Leeuwarden). Hoewel Jeroen echt een stadsmens was, voelt hij zich thuis op het platteland en in het dorp. Hij zou niet meer terug naar de stad willen. Als ze Marsum moeten beschrijven zijn ze duidelijk bewust van de oude historische kern van het dorp, Poptaslot, het café (welke een van de oudste van Friesland is) en van de waarde van het kaatsveld. Ook de verhalen uit het dorp vinden ze leuk om te horen.

Het kleinschalige maakt het dorp voor hen een prettige woonomgeving. De nabijheid van de stad is ook belangrijk, zeker omdat het dorp niet zoveel voorzieningen kent. Nu ze kleine kinderen hebben is het af en toe wel vermoeiend om voor bijna alle dingen afhankelijk te zijn van de stad. Een supermarkt, kinderopvang en vooral een pinautomaat in het dorp zou een welkome aanvulling in het dorp zijn. Net zoals wat extra vrije kavels waarop ze hun droomhuis kunnen bouwen. Maar ja, zolang de geluidszone van het vliegveld Leeuwarden ligt zoals ie ligt, zien ze dat nog niet snel gebeuren. Ze zijn zeer tevreden, en zelfs een beetje trots op alle dingen die hun dorpsgenoten organiseren. De kermis, de Oudejaarsdienst, het nieuwskrantje, het kaatsen, de verkiezing van de Marsumer van het jaar, ze vinden het allemaal en in elk seizoen leuk. Zeker Jeroen zou graag zelf actiever willen deelnemen aan (het mee organiseren van) dorpsactiviteiten, maar dat komt wel als de tweeling wat groter is. Ze kennen beide veel mensen uit het dorp en zijn bewust van de voordelen die dat heeft. Kleine hand- en spandiensten over en weer worden zeer gewaardeerd. De negatieve kanten van het sociale dorpsleven hebben ze echter helaas ook wel eens moeten ervaren, maar dat vergeten ze maar weer.

Hun ommetjes lopen ze graag aan de randen van het dorp, met het uitzicht over de weilanden en natuurlijk de monumentale sfeer rondom Poptaslot. Als ze aan vrienden het dorp willen laten zien dan lopen ze langs de Binnenbuorren rond de kerk om daar de historische sfeer op de snuiven.

Daar ontmoeten en spreken ze veel mensen. Het schoolplein is natuurlijk ook zo'n plek. Ze vermijden de nieuwbouw ten oosten van de Bitgumerdyk, die is saai, en daarnaast staat er dat lelijke bedrijfsverzamelgebouw. De omgeving van het dorpplein is ook maar een beetje saai en kaal. Die plek kan wel een oppepper gebruiken, wat meer van die franse sfeer. En het plein mag ook wel wat speelvoorzieningen voor de kinderen krijgen, want het schoolplein is zo achteraf gelegen en weggestopt. Maar dan wel een beetje avontuurlijk en natuurlijk, geen wipkip ofzo. Qua uitstraling zou wat meer groen (grote bomen!) en een rustige uitstraling prettig zijn. Een ronde bank of zitrand, gras en bloemen vinden ze daar goed bijpassen.

Interview 4

Maaïke (1982) werkt in Leeuwarden woont al haar hele leven in Marsum. Ze woont samen met Jan (1979) aan de Bitgumerdyk. Ze kenmerken het dorp als klein, maar wel met voldoende voorzieningen om je goed te redden. Je woont in een dorp maar je zit toch dicht bij Leeuwarden. Dit, en omdat al haar vrienden in het dorp wonen maakt het een prettige woonplek. Wat Marsum uniek maakt zijn Poptaslot, het gasthuis en de oude straatjes. Die geschiedenis van Marsum is ook wel in boekjes opgeschreven, wat leuk is om over te lezen.

Het café is voor hen dé ontmoetingsplek en de meest belangrijke plek in het dorp, naast dan het weilandje waar Maaïke wel eens naar de beesten gaat kijken. Hun dagelijkse routes in het dorp is ook op het café georiënteerd. Je kunt dan 't snelst via de Bitgummerdyk, maar daar is niet echt wat aan. Langs de steegjes van de Binnenbuorren en het oude Marsum is wel leuk. Dat deden ze altijd toen ze op het Freaensterumpaed woonden. Om de benen te strekken lopen ze ook wel eens langs de Buorren en Uniastrjitte. Bekenden komen ze in het café en bij het Dorpshuis tegen. Zomers is Marsum het leukst. Dan is het kaatsen en dan gebeurt er van alles, ook in het café. Bij de voetbalkantine is het ook altijd druk dan, maar daar komen zij niet.

In het dorps huis wordt best veel georganiseerd. Maar het lijkt steeds moeilijker om mensen in de benen te krijgen. De dorpsgemeenschap wordt steeds minder hecht lijkt wel. In het café, waar Maaïke wel eens werkt, merk je het ook wel. Komt misschien wel omdat er steeds meer elders te doen is, of omdat er wat minder behoefte aan is. Maar jammer vinden ze het wel. Het vaste clubje houdt het gelukkig allemaal gaande, dat is een man of 50 minimaal. Mensen die niet met activiteiten in het dorp meedoen en hier alleen maar wonen, bouwen ook niets op hier en komen er ook niet echt tussen. In de verre toekomst zal Marsum waarschijnlijk wel aan Leeuwarden vastzitten. Zolang de vliegbasis er is, kunnen we Leeuwarden keren. En als die JSF er komt, dan zullen wij moeten wijken. Dat zou heel jammer zijn.

Wat Marsum mist is misschien wel een mooi smûk plakje, waar iedereen kan samenkomen. Niet dat ze denken dat het dan in ene gezellig is, maar als die mogelijkheid er maar is. De plek voor het dorps huis heeft nu eigenlijk helemaal geen functie, en als het die functie wel zou krijgen verwachten ze niet dat ze daar snel zouden afspreken met vrienden, maar het is wel een mooi plak dan om wat te organiseren. Ze houden wel van strak, en wat bomen maar het moet wel open blijven. Dan is er tenminste nog wat ruimte waar wat een tent kan worden opgezet, een bandje kan optreden, dat soort dingen. Speelobjecten voor kinderen zijn er dichtbij op het schoolplein genoeg. Maar als het toch een pleintje voor iedereen wordt, dan zou een schommel of een doeltje al voldoende zijn.

Interview 5

52

Tom (1997) en **Mirthe (1996)** zijn broer en zus en wonen in de oude kern van Marsum. Tom zit in de laatste klas van de basisschool in Marsum, Mirthe is eerste jaars op het voortgezet onderwijs te Leeuwarden. Beide zijn geboren in het nabijgelegen Engelum, maar zijn opgegroeid in Marsum. Marsum is voor hen een klein en rustig dorp om in te wonen, niet te groot, niet te klein. Ze kennen er iedereen (vinden ze prettig en gezellig) en er is van alles te doen voor kleine kinderen. Misschien niet genoeg activiteiten voor de wat grotere kinderen, maar gelukkig zijn er sportvelden, het dorpshuis en is de stad niet te ver weg. Dat ze op het platteland wonen voelt Tom niet echt, ze wonen immers niet in 'the middle of nowhere'. Mirthe vindt wel dat ze op het platteland woont; ze ziet vanuit verschillende plekken in het dorp de weilanden, zo anders dan Amsterdam ofzo.

De kerk en Poptaslot zijn de twee bijzondere plekken van het dorp. Verder is het lawaai van de vliegtuigen een bijzonderheid, maar daar wen je aan. Ze zijn het liefst op het voetbalveld of op het schoolplein te vinden. Daar spreken ze af met vriendjes, daar spelen ze en daar mag je gewoon jezelf zijn. Het schoolplein is echt voor kleine kinderen, en ze mogen er eigenlijk ook niet meer voetballen. De stekelbosjes zijn ook niet fijn daar (gaat

de bal van lek). En voor het dorpshuis is het te drassig om te voetballen. Daarom gaan ze vaak naar het voetbalveld net buiten het dorp (das prettig want dan letten mensen niet zo op je), maar wel dicht genoeg bij. Ze lopen er naar toe via het schoolplein en de Uniastraat. Je moet dan onder het hek doorkruipen.

Als ze een rondje lopen, gaan ze richting de molen en dan richting het slingertouw en dan weer terug. Het slingertouw is een sloot waar ze touwen hebben gehangen. Dat was heel leuk en ook met dorpsfeesten zijn er wel eens wedstrijdjes gehouden. Kinderen uit het dorp hebben het zelf gemaakt, maar het is jammer genoeg stuk gegaan. Maar het is nog steeds leuk om er te wandelen, want het is er groen, er lopen schaapjes en je kan langs het water lopen (en met mooi weer kun je er zwemmen). En het vrouwenhuis met al die poortjes dat is ook leuk. Bij het voetbalveld kan je de weilanden in. Je kunt langs het water naar Eagelum fietsen. Met vriendinnen lopen of fietst Mirthe er heel vaak.

Dorpsfeest is eens in de vier jaar. Dat is heel uitgebreid, met tenten, wedstrijden, karren enzo. Dat is heel leuk. Verder is er elk jaar schoolmarkt, 'schaatsen voor water', kinderdisco, filmavonden in het dorpshuis. En als het vriest is heel het dorp op de ijsbaan te vinden. Dan is het heel gezellig in het dorp. Met oud en nieuw is er op het plein voor het dorpshuis altijd een vuurwerkfeest. Dan komt iedereen daar samen. Een leuke plek om bij elkaar te komen is iets dat ze beide vinden ontbreken in Marsum. De plekjes die er zijn, zijn of voor peuters, of voor volwassenen. Het dorpsplein is nu heel saai. Je kan er niets.

Waarom niet een basketbalnet of een doeltje? Een glijbaan is saai, maar een schommel is leuk voor kinderen, maar zij kunnen er ook gewoon lekker op te zitten. Een touw in de bomen is leuk, en wat hoger zitten op een rand ofzo. Een beetje onder de boom is wel gezellig, maar een afdakje is veels te overdreven. Het hoeft niet ingewikkeld! Iets moderner en iets kleurrijker mag wel. 's Avonds moet het wel veilig zijn, dus niet te donker.

53

Bijlagen

a
Checklist

b
Vragenlijst

Literatuur

Colofon

a

Checklist

In de pilot in Marsum zijn zowel de sociale, ruimtelijke als procesmatige randvoorwaarden naar voren gekomen om tot een sociaal dorpsplein te komen. Ook deze checklist is daarom opgedeeld in drie thema's:

Sociaal

- Inventariseer de diverse doelgroepen in de omgeving (demografische gegevens/prognoses), dit geeft inzicht in ontwikkelingen op grotere schaal en helpt de problematiek te abstraheren;
- Analyseer per doelgroep hun behoeften en gebruiken. Dit kan het beste door middel van interviews. Eventueel kan ook gekozen worden voor enquêtes, maar dit gaat ten koste van de herkenbaarheid (en daarmee het draagvlak);
- Inventariseer de looproutes per doelgroep en maak een routekaart van de verschillende doelgroepen;
- Selecteer voor het maken van een ontmoetingsplek locatie waar alle groepen (dichtbij) langskomen, of gebruik van maken;
- Stel een projectgroep samen met een goede verdeling tussen specialisten, omwonenden en vertegenwoordigers van gebruikersgroepen in het dorp. Zorg ook voor begeleiding vanuit de Gemeente. Laat deze groep aanhaken in het proces;
- Zorg tijdens het proces voor een regelmatige terugkoppeling aan het dorp door middel van een nieuwsbrief of via de dorpskrant. Op deze wijze stel je mensen in de gelegenheid (evt. via dorpsbelang) mee te praten.

Ruimtelijk

- Analyseer de relatie tussen het plangebied zich ten opzichte van identiteitsdragers die het dorp uniek maken. Denk daarbij aan de ruimtelijke context en ambities van het dorp. Hoe is deze ontstaan, wat is de relatie met het omliggende landschap en wat zijn de ruimtelijke identiteitsdragers van het dorp? (Dorps-DNA);
- Kijk bij de analyse ook naar de ambities / kenmerken welke reeds in evt. dorpsplan, bestemmingsplan of ruimtelijke kwaliteitpraggraaf benoemd zijn. Maak gebruik van deze kennis!;
- Maak met de wensen per doelgroep en bijzondere plekken uit de sociale en ruimtelijke analyse een vlekkenplan en een kaart met de routing. De routes die worden gelopen zijn namelijk net zo belangrijk als de plekken. Door het verknopen van deze plekken, worden de plekken makkelijker te vinden en versterken ze elkaar;
- Ontwerp niet alleen vanuit plattegrond, maar kijk met name naar het standpunt en de blikrichting van de gebruiker. (de meeste pleinen worden overwegend vanuit een richting bekeken);
- Creëer een visuele relatie met de openbare functies rondom het plangebied;
- Creëer een evenwichtige relatie tussen het plein en de belangrijkste bijbehorende gebouwen en wanden (goede maatvoering);
- Zorg voor voldoende beslotenheid d.m.v. elementen zoals bomen of hagen;
- Biedt ruimte voor divers gebruik / dubbelfuncties bijvoorbeeld door niveaoverschillen;

- Gebruik materialen die mooi oud worden, bijvoorbeeld natuursteen en gebakken materialen die aansluiten met de materialen in de historische kern van het dorp;
- Zoek aansluiting tussen de groenstructuur van de omgeving en de beplanting op het plein (streekeigen plantsoorten);
- Wees terughoudend met teveel vormen en diversiteit in materialen / soorten;
- Voeg een of twee elementen in die 'verpersoonlijkt' kunnen worden met decoratieve elementen, bijvoorbeeld een lantaarnpaal of kunstwerk. Hier kunnen kinderen in het dorp heel goed een bijdrage aan leveren;
- Zorg voor goede uitwerking en uitvoering van het plan, zodat details in de vormgeving niet verloren gaan en het ruimtelijke concept helder blijft. Het aanhaken van een ontwerper in de bestekfase is daarom sterk aan te bevelen. Ontwerpers dienen in deze fase niet al te star aan het ontwerp vast te houden. Wees pragmatisch en zoek gezamenlijk naar de beste ruimtelijke en haalbare oplossing als zaken verschoven of aangepast moeten worden.

Procesmatig

- Zoek de gezamenlijke belangen van diverse partijen in het gebied (bv. door input interviews / signalen dorpsbelang) en denk ook aan belangen in de toekomst. Formuleer als hieruit een gezamenlijk doel;
- Stuur er daarna op wie je aan tafel wilt en stel een werkgroep samen met hierin diverse belanghebbenden / omwonenden;
- Wees niet bang om ook kritische mensen uit te nodigen;

- Bespreek met deze groep eerst de uitgangspunten en ga zorgvuldig om met verwachtingen en de status van het plan (zorg dat er op tussentijdse presentaties altijd 'concept' vermeld staat);
- Stimuleer de werkgroep/dorpsgenoten om ideeën naar voren te brengen;
- Zoek samenwerking met ontwikkelaars in de omgeving;
- Neem tijd voor het proces en ga niet te snel. Pas als er voldoende draagvlak is opgebouwd kunnen plannen gepresenteerd worden voor een breder publiek;
- Gebruik bij een presentatie begrijpelijke taal en voorbeelden die iedereen kent;
- Zichtbare bestuurders versterkt het politieke vertrouwen. Nodig daarom bij dorpsbrede presentaties ook bestuurders uit;
- Zoek naar subsidiemogelijkheden en zorg daarbij dat de gemeente voldoende reserveringen heeft om een eigen bijdrage in het project te steken

b

Vragenlijst

Algemeen

- 1 Geboortejaar
- 2 Studerend / werkend / gepensioneerd / huisvrouw of man
- 3 Hoelang woonachtig te ..?

Ruimtelijke kenmerken

- 4 Hoe omschrijft u uw dorp aan mensen die er nog nooit geweest zijn?
- 5 Welke route loopt u als u iemand het dorp zou laten zien?
- 6 Welke relatie heeft u met de omringende dorpen/steden?
- 7 Wat maakt het dorp voor u aantrekkelijk als woonplek?
- 8 Ervaart u dat u op het platteland woont?
- 9 Welke plekken / gebouwen in uw dorp zijn volgens u uniek. Waarom?
- 10 Waar loopt u graag langs als u door het dorp loopt, welke route?
- 11 En waarom?
- 12 Waar (in de openbare ruimte) treft u in het dorp de mensen?
- 13 Welke plek is het meest gezellig? / 'Smuke' plak?
- 14 Wat ontbreekt er volgens u in het dorp? (ruimtelijk/voorzieningen (parkeerplekken, OV)/mentaliteit etc)
- 15 Kent u veel historische verhalen over uw dorp?

Sociale activiteit

- 16 Kent u veel mensen in het dorp? En vind u dat belangrijk?
- 17 Hoe ervaart u de dorpsgemeenschap?
- 18 Kent u kwetsbare groepen in het dorp?
- 19 In hoeverre kent / helpt u uw burenen? (katten verzorgen etc.)
- 20 Bent u (weleens) betrokken wat er in het dorp gebeurt / georganiseerd wordt?
- 21 Welke evenementen worden jaarlijks in het dorp georganiseerd? En
- 22 wat is daar bijzonder aan?
- 23 In welk seizoen is er in het dorp het meest te beleven?
- 24 Hoe wenst u dat uw dorp er over 30 jaar uitziet?

Projectgebied

- 25 Waar moet volgens u een fijne / mooi ontmoetingsplek aan voldoen?
Kent u voorbeelden?
- 26 Wat zou op zo'n plek willen doen?
- 27 Welke sfeer zou u het liefst zien? (gebruik evt. referentiebeelden)
- 28 Wat vind u van het huidige situatie?
- 29 Wat ontbreekt er op die plek? Wat is er bijzonder?

Literatuur

Sociale dorpspleinen

- Stephan Van den Broucke, http://www.vig.be/content/pdf/LG_sociaal_kapitaal.pdf
- Dorp+, handreiking dorpsleiden uitbreiden, projectbureau Belvedere, 2008
- Lupi, Tineke (2005), Buurtbinding. Van veenkolonie tot VINEX-wijk. Amsterdam, 2005
- Herman Herzberger, lessen in architectuur 2, 1991
- Nieuwe Kijk op Dorpsplannen, Stichting de Nieuwe Kijk, 2008
- H.Karssenberg, Vernieuwen tussen chaos en orde, N14, Kei kenniscentrum stedelijke vernieuwing, 2008
- P. L. Knox, H. Mayer, small town sustainability, economical, social and environmental innovation, Birkhauser Verlag AG, 2009
- Platvoet & Van Poelgeest, Amsterdam als Emancipatiemachine. Bussum, 2005
- Putnam, R. Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press, 1993.
- Shared Space, ruimte voor iedereen, een nieuwe visie op de openbare ruimte, juni 2005
- N. Smedeman, Friesland loopt leeg, so what., Leeuwarder Courant, 24 oktober 2009
- Sociaal en Cultureel Planbureau, Individualisering en sociale integratie, Den Haag, 2004
- Sociaal en Cultureel Planbureau, Overgebleven dorpsleven Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland, Den Haag 2008

Colofon

Sociale dorpspleinen

2009 Opdrachtgever:

Plattelânsprojekten Fryslân

Initiatiefnemer:

Dorpsbelangen Marsum

Opdrachtnemer:

Territoria, adviesbureau voor sociaal-ruimtelijke vraagstukken

Contactperson:

drs. Karin Peeters

info@territoria.nl

Werkgroep:

Tjitske Sijbesma, Sjoerd Hovenga, Wietske Boersma – Roorda, Gosse Muller, Gerrit Julianus, Greetje Buma, Bonne Bruinsma, Plattelânsprojekten Midden Fryslân, Wieger Feddema, gemeente Menaldumadeel

Met dank aan:

Lucas Sijtsma, Jan Bijlsma, Annet Agema, Jeroen Agema, Mirthe Biesma, Tom Biesma, Maaike Herrema (en Jan), Corine en Henk Leemburg (en de kids), Gerard van Keulen, Wonen Noordwest Friesland, Henk Veenstra, Shared Space Institute, Peter de Ruyter, Atelier Fryslân, Natascha Knijff, Buro op straat, Thecla van Dijk

Lay-out, grafisch ontwerp

Gerjan Konings, www.GekOntwerp.nl

© Samenstelling Territoira in opdracht van Plattelânsprojekten Fryslân, december 2009

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. Het copyright op de afzonderlijke bijdragen berust bij de desbetreffende auteurs.